

TANRI'NİN ÖLÜMÜ, GÖÇÜ, GERİ ÇEKİLMESİ, TUTULMASI VE UNUTULMASI OLARAK MODERN TEKNO-SEKÜLER ÇAĞ

-Modern Tecno-Secular Age Witnessing The Death, Migration, Regression, Eclipse and Disappearance of God –

Prof.Dr. İlhami Güler

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ilhamiguler@hotmail.com

Abstract: *Soon after the enlightenment and industrial revolution mostly German speaking scholars spoke about a null and void world deprived of God and religion, transforming the world into a hornet's nest. Have all these calamity cries been part of the West and Christendom or all-inclusive and worldwide? And much more important question remains: what was the reason for all these upheaval? My paper contends the backdrop rationale and reasons why the world was transformed into such a dreadful space.*

Key words: *Death of God; secularization, Christendom; industrial revolution.*

I

F. Hölderlin, şiirlerinde; “İlahi olan her şey hızla geçip gidiyor”¹, “Eyvah! Neslimiz tanrısız karanlıkta yürür; Hadeste (cehennem) imiş gibi yaşar”² der. K. Marx ; “Katı olan her şey buharlaşıyor; kutsal olan her şey dünyevileşiyor”³ demişti. Nietzsche de, *Böyle Buyurdu Zerdüşt* adlı kitabında maneviyatın/dinin kaybı ve sekülerleşmenin yaygınlaşmasını “Çöl büyüyor; vay haline çöl gizleyenin”⁴ demiş ve *Şen Bilim* adlı kitabında ise Hegel’in daha önce değişik bir tarzda söylediği “Tanrı öldü” sözünü tekrarlamıştı.⁵ Martin Buber, aynı temayı “*Tanrı Tutulması*” olarak nitelerken⁶; İngiliz şair T.S.Eliot, bu periyodu doğduğu coğrafya olan Batıya (özelde Londra) indirgeyerek, “*Çorak Ülke*” olarak niteler.⁷ Bütün bu nitelermeler, Hegel’in “çağın nesnel ruhu” dediği şeye tekabül eder.

¹ Prudhomme, Jeff Owen. “*Mutlak Tanrının Geçip Gitmesi*”. Heidegger ve Teoloji. Çev: A.Demirhan. İst.2002 içinde.s.169.

² Buber, Martin. *Tanrı Tutulması*. Çev: A.Tüzer. Ank.2013. s. 38.

³ Berman, Marshall. *Modernlik -Dün, Bugün, Yarın- Katı olan Herşey Buharlaşıyor*. İst. 1994.

⁴ Nietzsche,F. *Böyle Buyurdu Zerdüşt*. Çev: T. Oflazoğlu. İst.1997. 358.

⁵ Heidegger, *Nietzsche'nin Tanrı Öldü Sözü*. Çev: L.Özşar. Bursa. 2001.

⁶ Buber, Martin. *Tanrı Tutulması*. Çev: A.Tüzer. Ank. 2000.

⁷ Eliot, T.S. *Çorak Ülke*. Çev: Y.Güneç.İst. 2000. Adem Yıldırım, “*Westland'ın Bunalımı Ya da Bunalımdaki Westland*”. Özne (16. Kitap) 2012. İçinde. s 89 vd.

Biri hariç hepsi Almanca konuşan veya Alman olan bu düşünürlerin, Aydınlanma sürecini ve Endüstri-teknoloji devriminin akabinde oluşan Tanrı ve din ihtiyacının kaybını ifade eden bu felaket tellallığı, sadece Batı toplumları ve Hıristiyanlık için mi geçerli? Yoksa gezegen çapında/cihanşümul bir olgusalığa mı dikkat çekiyor? Daha da önemlisi, bu olayın sebebi ne ola ki?

Başlangıçta, Avrupa'da Hıristiyanlığın ortaçağlarda yaratmış olduğu katı dogmatizm ve Kilisenin uygulamış olduğu baskı ve şiddete aksülamel olarak ortaya çıkan başkaldırı, zamanla özgür düşünce ve bilimin gelişmesi ile din düşmanlığına ve dini inkâra vardı. Bir benzetme ile ifade edecek olursak, Ortaçağlarda Avrupa'da yoğun yağmurun sele dönüşmesini önlemek için Aydınlanmacılar, bulutlara, iklime, gökyüzüne müdahale ettiler. Sonuç olarak Eliot' un bahsettiği "Çoraklık/kuraklık" veya Nietzsche'nin bahsetmiş olduğu "Çölleşme" baş gösterdi. Yani iklim değişikliği meydana geldi. İnsanın kozmostaki ve Dünyadaki yeri, kökeni/aslı, nereden geldiğini ve ölüm sonrası nereye gittiğini, hayatın gayeliliğini (Tanrı, Denenme, Ahiret) izah eden "Din"(ler)in zayıflaması ile (sekülerizm) insanlarda bir yabancılaşma, başı boşluk, (veya Kur'an'ın deyimi ile "sağlam kulp"suzluk,2/256,31/22) endişe, saldırganlık, tekebbür, kaybolmuşluk, tedirginlik ve anomi ortaya çıkmıştır. Batının son üç yüz yıldır giriştiği teknolojik-ekonomik atılım, dünyanın diğer bölgelerinin kolonize edilmesi, iki dünya savaşı ve Kapitalizm, Komünizm, Faşizm girişimlerinin arkasında bu halet-i ruhiye olduğu izahtan varestedir. Dinlerin egemenlik çağlarında kötülüğün kaynağı Şeytan ve içgüdüler idi; oysa modern çağlarda kötülüğün kaynağı, insanın başıboşluğu, endişesi, kaygısı/tedirginliği, güvensizliği, yersiz-yurtsuzluğu ve korkusudur.

Bu süreç, ahlaki-metafizik olarak insanın varlığın ve kendisinin manidar (manalı) verilmişliğini unutarak, umursamayarak, diğer bir deyimle: "Bu değirmenin suyu nereden geliyor?" ahlaki sorusunu es geçerek; "üzümü ye bağını sorma" nankörlüğü ile, tekebbür ve istiğna ile varlığı kendisi için bir değere dönüştürerek, onu tahakküm altına (el altına) alma çabasıdır (ganimet-gasp).

Bugün İslam dünyasında en büyük tehlike, nasıl bir dünyada olduğumuz/yaşadığımız, gök kubbemiz, atmosferimiz ve iklimimiz hakkında düşünüyor-soru soruyor olmayışımızdır; çağın ruhu hakkında bir fikrimizin olmayışdır. Zuhurunun şiddetinden dolayı özünü gizleyen "sekülerizm"i n özünü kimse görmüyor; görenler de, o her yerde olduğu için, olması gereken olarak görüyor. Bu coğrafyada din, sekülerliğini korumaya çalışan seküler siyasi iktidarlar (Suriye, Mısır) için hâlâ bir "günah keçisi"; halkının çoğu muhafazakâr olan ülkeler (Suud-i Arabistan, Türkiye, İran, Körfez krallıkları) için iktidar olmanın veya iktidarda kalmanın bir aracı veya kodu-payandası; Irak, Afganistan, Lübnan ve Pakistan gibi farklı mezheplerin olduğu ülkeler için birleştirici bir ruh değil; tam tersine, iç savaş/şiddet aracı ve aparatı. Filistin ve Kuzey Afrika'daki Radikal İslamcı "İhvan-ı Müslimin" için ise, bir ahlak-hukuk, maneviyat (iman) olmanın

ötesinde, bunlardan daha fazla, büyük ölçüde yoksul ve madun/mağdur kitlelerin ekonomik, politik(dünyevi) hedeflerinin-arzularının dili, ifadesi ve yansımasıdır. Yüzyıllık seküler baskıdan sonra son otuz yılda geri gelen/canlanan Tanrı veya İslam, bu coğrafyada insanlar için onların tümünü birden –tarihte olduğu gibi- aydınlatan-ısıtan bir güneş, rahatlatan-serinleten bir meltem, ıslatan -arıtan bir yağmur (rahmet), kuşatan bir atmosfer, koruyan bir gök kubbe ve yaşatan bir iklim olmaktan çıkmaya başlamıştır. Çünkü üzerinde meskûn olduğumuz dünya, artık modernite-endüstri devrimi öncesi dünya değildir. Dünyanın çivisi çıkmış ve gezegenin örtüsü-kabuğu kültürel-teknolojik olarak bütünü ile değişmiştir. Çağın ruhu, İslam dünyasını da kuşatmış; İranlı yazar D. Şeyegan'ın tabiri ile bölge insanının bilinci (şuuru) veya ruhu sekülerizm tarafından yaralanmıştır (Yaralı Bilinç).

İslam dünyası, sekülerizmi “*El ile gelen kara gün, düğün-bayramdır*” fehvasınca yaygınlığına kanarak kabul etmiştir. Coğrafyanın topografik olarak dinden *de facto* uzaklaşması veya dini duygusunun zayıflaması bakımından kumaşı hemen hemen aynı olmakla birlikte⁸, dinin imgesinin çoğunluk nezdinde hâlâ “temiz” olması, üretim/endüstri-ticaret gibi gerçek ekonomik süreçlerden kazanç sağlayamayan işsiz, veya petrol-doğalgaz geliri olduğu için çalışmak ve üretmek zorunda olmayan “muhafazakar” bir insan kitlesini bu temiz imgeyi siyasi olarak kolayca iktidar, rant ve çıkar sağlamanın kaynağı haline getirebilmektedir. Düşünce, duygu ve davranıştan oluşan gerçek bir dindarlık yerine, alışkanlık, gelenek, adet ve hafızadan (taklit) oluşan kör ve sağır bir bağınazlık/fanatizm yaşanmaktadır. Gelir getirmede inşaat sektörü birinci sırada ise, din sektörü ikinci sıradadır. Dinlerin egemenlik çağlarında mistik tecrübenin, zühdün ve ahlaki arınmanın merkezi olan Tarikat/Tasavvuf ve Cemaatlerin, bu gün ekonomik anlamda dayanışma üreten iktisadi birer *Holdinge* dönüşmeleri, sekülerleşmenin bir göstergesidir. Tecil edilmiş ve “*daha hayırlı ve daha bâki*” (87/17) olan “Ahiret(cennet)” yerine, şimdi ve burada (acil) cennet talebi (örneğin, Caprice Gold House, Maldive adası Ebu Eyyub el Ensari House), sekülerleşmenin net göstergesidir: “*Hayır! Siz, acil olanı seviyor ve Ahireti bırakıyorsunuz.*”(75/20-21).

Özetle, sekülerleşen dünyada dinin öteden beri yanan/tüten ocağı sönmüştür; ortada var olan, ocağı sönmüşlerin kendilerini küller ile avutmalarıdır. Hem her tarafın çölleştiği bir ortamda, insanlar ocak yakmak istemezler. Ocağın ateşi (iman), menşe ve mesken olarak insanların kalbinde olsa da, onun yanması için gerekli oksijen (doğa/ayetler) teknoloji sayesinde ortadan (görünür olmaktan) kaybolmuştur.

⁸ Haenni, Patrick. *Piyasa İslamı –İslam Suretinde Neoliberalizm-*. Çev: L. Ünsüldü. Ank. 2011. Yazar bu çalışmasında Malezya Mısır ve Türkiye örneklemelerinde dini kurum, söylem ve oluşumların son otuz yılda nasıl Amerikan vari bir Kapitalist-Prağmatik muhafazakâlığa evrildiklerini incelemektedir.

Kapitalizm, teknolojinin yarattığı (sanayi/endüstri devrimi) ekonomik bolluğun (kitle üretim) ürettiği tahakküm arzusu ve hedonizm-haz bağımlılığıdır. Üretilmiş-icad edilmiş ürünlerin tüketimi ve kullanımı (daha doğrusu bağımlılığı), artık yeni bir insan doğası/fitratı/psikolojisi yaratmıştır. İnsanı çepeçevre kuşatma olarak teknik ortam halindeki modern “şehir- tekno-city”, artık doğanın/tabiatın (inayetin, ibretin, nimetin, rahmetin, ayetin...) içinde/rahminde ve kucağında olmaktan (beldetun tayyibetun,34/15) çıkararak, doğayı kendi içine haz nesnesi (park, bahçe, havuz...) olarak almıştır. Teknoloji sayesinde “tabiat ana” ya bağımlı olmaktan koptuk. Artık, kendi göbeğimizi kendimiz kesmenin “kibri” ve “istiğnası” içindeyiz: M. İkbâl’in “Sen kartalı yarattın; ben de uçağı” diyerek, bize verdiği icat/keşif kabiliyetine şükretme yerine; “Tanrı, Merkebi yaratmıştı; Almanlar ise, “ Mercedes’i ” diyerek nankörce ve müstağni olarak övünüyoruz.

Genel olarak insanlık tarihini göz önünde tutarsak, zayıf, cahil ve fakir olmak ile “dindarlık” ve aydınlanma, güçlülük ve zenginlik ile “dinsizlik” arasında doğrusal bir ilişki söz konusudur. Şeytanın başkaldırısında (7/12) ve “Hayır! İnsan, kendini yeterli görünce, azgınlaşır.” (96/6-7) tespitlerinde olduğu gibi, bu gözlem Kur’an tarafından doğrulanır. Aydın, güçlü ve zengin olanlar, ancak “Niçin hiçlik değil de varlık-oluş var?” veya “Bu değirmenin suyu nereden geliyor?” metafizik-ahlaki sorularını sorabilirler ise, ikinci ve farklı bir anlamda “dindar” olabilirler. Bu da oldukça zor bir haldir. “Üzümü ye; bağını sorma” ahlaki nankörlük tutumu, hayvansı-içgüdüsel varlığımıza daha kolay gelir.

Sahici dindarlığın kolaylıkla birlikte zorluğu da bünyesinde taşıması (94/5-6); alışkanlık yerine şura/kasta dayanması; dünyanın veya nefsin ayartmalarına ve zalimlerin baskılarına karşı direnmek (sabır) için zorunlu olarak zaman zaman meşakkat içerdiği halde; bu gün, “Muhafazakârlık” olarak kodlanan ve asıl tabiatı menfaatinin korumak olarak konformizm ve “dinden geçinme (din istismarı)” veya dinini alışkanlık, ritüel, oyun ve eğlenceye (festival) dönüştürmeye Kur’an tâ baştan -Kitap Ehlinin bir karakter özelliği olarak- dikkat çekmiştir: “ *İman edenlerin Allah’ı zikretmekten ve inen haktan dolayı kalplerinin saygı ile ürpermesinin zamanı gelmedi mi? Onlar, daha önce kendilerine kitap verilip de, üzerinden uzun zaman geçince kalpleri katılaştıkları gibi olmasınlar. Onların birçoğu, fasıktır.*”(57/16)

Son dinin (İslam) doğuşunun üzerinde de uzun zamanın geçmesi, iman ateşinin yandığı kalp ocağının sönmemesinin (taşlaşma, katılaşma, paslanma, hastalanma...) bir nedenidir. Diğer bir neden ise, dışarıdaki/atmosferdeki havanın/oksijenin azalmasıdır. Bu da, Aydınlanma, sanayi devrimi ve teknoloji çağı ile birlikte insanın Tanrının “ayetleri” olan doğadan uzaklaşması ve tamamen kendi elleri ile yaptığı/icat ettiği suni bir kafesin içine hapsolmesidir. İnsanlar aşırı derecede gürültü, ses, ışık, eşya/kitle üretimi, oyuncak, haz, tüketim, hız ve uyarılma (cinsellik, adrenalin) ile meşgul edildiği için, kimsenin durup düşünecek (Tedebbür, teemmül), ibret alacak ve dindarlaşacak ne zamanı, ne de zemini var.

Bu gün Müslümanlar da, Kitap ehlinin içine düşmüş olduğu “Fasıklık” durumuna düşmüşlerdir. Din, Müslümanlar arasında “Salih amel” doğurmaktan daha çok, siyasi ve ekonomik anlamda g ve çıkar elde etmenin veya son yirmi otuz senedir şahit olduğumuz gibi İnan, Irak, Lübnan, Mısır, Suriye, Türkiye, Pakistan, Afganistan, Kuzey Afrika’da mezhepsel veya dinsel i savaşların bir aracı durumunda. Ekonomik olarak “yoksul”, politik olarak zorba yönetimlerin baskısı altında “sıkışmış” kitlelerde din, hıncın, patlamanın, intikamın temel motivasyonuna dnşyor; ayette zikredilen ve dinin-imanın özü olan “kalplerin rpermesinin/saygısının” kaybolması ve dinin “sözde” kalmasıdır; kalplerin katılaşması, taşlaşması, paslanması ve hastalanmasıdır. Nitekim adı geçen ülkelerde devam eden i savaşlarda en fazla tekrarlanan slogan, çatışmalardaki tarafların dehşet/şiddet duygusundan kaynaklanan “**Allahu Ekber**” ifadesidir. Oysa bu slogan normalde Allah’ın kudretinin, merhametinin tecellileri karşısında duyulan hayranlık, şaşkınlık ve azamet duygusundan kaynaklanmalıdır. Suriye’de rejimin “varil bombaları” ile iki yıldan beri sivil insan öldürmesine engel olamayan insanlığın ve İslam dünyasının vicdanının (dolaysıyla dininin) kalmadığını rahatça söyleyebiliriz.

Dindarlık, aslında Tanrının ahlaki fiilleri veya sıfatlarının fiili tecellileri ile bireysel olarak günlük hayatta karşılaşma ve bunun gereğini yapma anlamında “İman ve Salih amel” ise; bu, genellikle endüstri-teknoloji ve modern kapitalist ekonomi öncesi, her şeyin Tanrıya ait olduğu çağlara ait bir yaşamdı. Bu dönemlerde “teknoloji”, insanın kontrolünde, Tanrının icadı/mahluku (teknığı) doğa ile i-içe, en fazla “mekanik” idi. Elektriğin icadı ve buna bağlı olarak “otomatik” ve daha sonra “elektronik” ve “dijital” aletlerin icadı ile teknoloji insan kontrolünden çıkmaya başlamış ve Ekonomi ile birleşerek onun ayağını yerden keserek/uçurarak bir koza, kafes ve duvar gibi kuşatmaya başlamıştır. İhtiyaçları teknoloji sayesinde karşılanan insan, Tanrı ile artık karşılaşmamaya, ona ihtiyaç duymamaya başlamıştır. Teknoloji ile insan, Tanrının yaratma sıfatına ortak olmuştur. “Kendini müstağni görerek de azmıştır (96/6-7)” Teknoloji, insanın tekebbrnn/istiğnasının, Nietzsche’nin ifadesi ile *Güç İstenci*’nin fiili bir yansımaları olmuştur. Modern teknoloji öncesinde dinlerin öğrettiği üzere “her şey” Tanrıya aitti; her yerde Tanrının eserleri/ayatları ve nimetleri ile karşı karşıya idik. Dünya, “fani” de olsa, içindekiler ile beraber bize verilmiş evimizdi. Modernite, bu dünyayı “vahşi” ve sahipsiz bulup “temellük” edilmesi gereken ganimet olarak görürken; modern teknoloji ile insanın ayağı yerden/doğadan kesilerek “insan kendi elleri ile yaptıklarının/icatlarının rehini(Kuran:74/38)” haline geldi. Modern şehir, artık bir makine-örgüttür (Tekno-City). İnsan, icat ettiği, canavarın esiri olmuş ve ruhunu zevk, refah, konfor, haz karşılığı ona satmıştır. zgrlğn artıracadığı düşünülen teknoloji ve ürettiği bol miktardaki oyuncak (tüketim nesnesi) hapisaneyeye dnşmştir. Sahici dindarlığın en belirgin ve temel halet-i ruhiyesi

olan sebat, sabır, fedakarlık, adanma, sadakat, uğrundalık ve tutku, yerini arzuların kışkırtılmasına, ilgilerin dağıtılmasına, hazların inceltilmesine, zevklerin çoğaltılmasına, içgüdülerin tümünün tatmininin özgürlük olarak görülmesine, canın istediği her şeyin yapılmasına bırakmıştır(tuğyan).

Modern Teknoloji, Erich Fromm'un ifadesi ve bütün dinlerin temel telosu olan insanın "olma", veya kıymet bilme, takdir etme, misafirperverlik/buyur etme, minnettarlık, borçluluk, sorumluluk, şükran duyguları yerine; "sahip olma" veya istiğna, istikbar, hegemonya, tasallut, tahakküm, sömürme, ezme, gasp duygularını azdırma ve tahakkuk ettirme imkânı vermiştir. Gecenin karanlığının elektrik ışığı ile aydınlatılması ile insan etkinliği artmış, duygular tamamen değişmiştir. Örneğin sabır ve kanaat duyguları kaybolmuş; acelecilik ve tüketim (haz, hız ve adrenalin) arzusu artmıştır. Arzunun (Heva) yoğunlaşması (Nefs-i Emmare-12/53,) ile insanlığın yüreği/kalbi/vicdanı/gönlü zayıflamış; daha bir akıllı, kurnaz ve zeki olmuştur. En yüksek düşünce formlarımız, varlıktan kalkan (sayı ve tanecik) "mantık" ve "matematik" yani sadece "hesap yapan" bilimsel düşünce olmuş durumda. Öncülleri olmadan, salt varlığı bütüncül olarak idrak etmiş olmaktan, sayıların ve taneciklerin arasında kaybolmayan ve varlığı dinlemekten doğan bütüncül düşünme (dinamik ahlak-dinamik din), zayıflamış durumda. Teknik sayesinde tohumun, yumurta ve spermin içine girilerek Tanrının yarattığı hayatın genleri ile "oynanır" ve değiştirilir hale gelinmiştir. İnsanı "insan" yapan en temel unsurlar olan duygu ve düşünceler ile de "oynama", hedef haline getirilmiştir. İnsanlığın sonu, ruhsuzluk. Modernitenin form kazanmış hali olarak Kapitalizm, sigara, alkol ve uyuşturucu bağımlılıkları gibi zevk alarak (sürur, huzur, sükun, saadet, itminan, neşeden ayrı bir şey) intihara gitmektir(nihilizm).

II

Nietzsche'nin "Tanrı öldü" sözünü yorumlayan Heidegger, bu sözün sıradan kinden kaynaklanarak söylenen "Tanrı yoktur" anlamına gelmediğini, kaçık adamın bu cümleyi söyledikten sonra ısrarla: "Onu biz öldürdük; sizlerle ben! Hepimiz onun katiliyiz!" diyerek kaçık adamın bu cinayete kendinin de şahırdığını söyler. Kaçık adamın: "Yeryüzünü güneşinden koparıırken ne yaptık biz?" sorusunu Heidegger şöyle yanıtlar: " Güneşi yeryüzünden koparıırken (Tanrıyı öldürürken) insanların yaptığı, Avrupa düşüncesinin son üç yüzyılda yaptığıdır."⁹ "Tanrının öldürülmesi, insanın servetini kendince güvenli kılmasında yerine getirilmiştir. İnsan bu eylemle maddi, bedeni, ruhsal, zihinsel kaynakları kendisi için güvenli kılar. Güvenlik sağlama olarak emin olma, *değer* koymada temellenir. *Değer koyma*, "kendinde var olan"ların (aşkın olanların) hepsini devirip öldürmüştür... Çünkü insan, *ego cogito*

⁹ Heidegger. Martin. *Nietzsche'nin "Tanrı Öldü" Sözü*. 55-56.

(*Descartes* 'nun ben-lik'inde baş kaldırmıştır. Bu ayaklanmada bütün var olan nesneye dnşmştir.”¹⁰

Heidegger, Nietzsche'nin “l büyüyor” özdeyişini de yorumlar: “ Bu söz, bize ln genişlediğini söylemek istiyor. Çölleşme, tahrip etmekten daha farklı bir şeydir. Çölleşme, yok etmekten daha korkutucudur. Tahrip, yalnızca şimdiye kadar gelişmiş ve inşa edilmiş olanı ortadan kaldırıyor; fakat lleşme, gelecekteki gelişmeye meydan vermiyor ve her türlü inşa imknını engelliyor. Çölleşme, sadece yok etmekten daha korkutucu. Yok etmek de esasen ortadan kaldırmayı ve dahası hii ifade ediyor; fakat lleşme, engel olmayı ve imkansızlığı öngörüyor ve yaygınlaştırıyor. Afrika'nın *Sahra l*, sadece çöllerin bir türüdür; yeryüzünün çölleşmesi (ise), en yüksek hayat standartlarına erişilmesine ve yine aynı şekilde bütün insanların tek tip bir refah düzeyine ulaşabilmelerini mümkün kılacak bir organizasyona paralel olarak gelişebilir. Çölleşme, her iki durumda da kendisi olabilir ve korkutucu bir tarzda kendini gizlemek suretiyle her yerde dolaşabilir. Çölleşme, basit bir kumlaşma değildir; Mnemosyne (Hafızanın Tanrıçası, Hadeste (ahiret) akan bir nehir)'nin en yüksek düzeyde sürgün edilmesidir.”¹¹

Martin Buber, son üç yüz yılda Batıda gerçekleşen sekülerleşmeyi “Tanrı tutulması” olarak nitelemişti. O, bu sözünü şöyle izah ediyor: “Aslında tutulma, bu dünyaya ait tarihsel zamanın bir özelliğidir. Bununla birlikte tutulma, insan ruhunda meydana gelen değişmeleri örnek getirerek yeterli düzeyde açıklanabilecek bir sürec değildir. Bir Güneş tutulması, güneşte değil; Güneş ile bizim gözlerimiz arasında gerçekleşen bir şeydir. Felsefe, bu gün bizim Tanrının veya tanrıların yeniden zuhurunu, yüce imgelerin yeniden oluşumunu mümkün kılacak ruhsal yönelimden yoksun olduğumuzu kabul eder.”¹²

Heidegger, modern teknolojiyi bu yeni sürecin metafizik özünün mcesssem hale gelmesi olarak yorumlar. Tekniğin z, teknik bir şey değil; metafizik bir şeydir ve insanı çepeçevre kuşatmıştır. “ereveleme/kuşatma (Gestell), düzenleme tarzı içerisinde reel-olanın gizini el-altında-duran olarak açmak için insana saldıran, yani insana meydan okuyan bu saldırının bir araya toplayıcısı anlamına gelir. Tekniğin z erevelemede yatar. ereveleme, modern tekniğin özünde hüküm süren ve bizzat teknik bir şey olmayan gizini amanın tarzı anlamına gelir”¹³ “İnsana yönelik tehdit, ilk elde tekniğin potansiyel olarak öldürücü makinelerinden ve aygıtlarından gelmez; esas tehdit, insanı zaten kendi özü içerisinde etkisi altına almıştır. erevelemenin hükümranlığı (kafes, koza, rehin alma), insanı daha

¹⁰ Heidegger. A.g.e. 56, 57.

¹¹ Heidegger, *Düşünme Ne Demektir?* ev: R. şentürk. İst. 2009. s 19.

¹² Buber, *Tanrı Tutulması*, s. 40.

¹³ Heidegger, *Tekniğe Yönelik Soru*. ev: Doğan zlem.İst.1997. 76,84.

kökensel bir gizini açmaya girmenin ve böylece daha ilksel bir Doğruluğun çağrısını deneyimlemenin (otantik hakikatin. İG) insana men edilmesi imkânıyla tehdit eder.”¹⁴ Heidegger’e göre, teknoloji çağı itibari ile metafizik silinmiş ve bir doktrin olarak ortadan kaybolmuştur; imkânsız hale gelmiştir. Metafiziğin egemen olduğu bir çağdan teknolojinin egemen olduğu bir çağa geçilmiştir. Nietzsche’nin “istemeyi isteme” dediği aşama, sırf mümkün diye bir şeyin teknolojik olarak üretilmesini ifade eder.¹⁵

J.Ellul, *Teknoloji Toplumu* adlı kitabında modern teknolojiyi şöyle tanımlıyor: “ Dış icaplar artık teknolojiyi belirlemiyor; iç icaplar belirliyor. Teknik, kendi kendine yeterli, özel yasaları ve saptamaları ile kendi başına bir gerçekliktir... Teknik, kendi dışında hiçbir yargıyı hoş görmez, hiçbir sınırlama kabul etmez. Teknik konular söz konusu olduğunda ahlakın söyleyecek sözü yoktur... Tekniğin uzun süre tarafsız/nötr olduğu söylenmiştir; bu gün artık bu geçerli değildir. Tekniğin gücü ve özerkliği öylesine kesinleşmiştir ki, artık o, neyin ahlaki olduğunun yargıci, hatta yeni bir ahlakın yaratıcısı haline gelmiştir... Teknik, gerçek anlamda özerktir; ancak, özerkliğini fiziksel veya biyolojik yasalarla ileri sürmez; onları çalıştırmaya ve onlara egemen olmaya çalışır... Teknik, ne zaman “doğal” bir engel ile karşılaşsa canlı organizmayı ya bir makine ile değiştirerek, ya da o organizmayı “organik” reaksiyon vermeyecek şekilde değiştirerek o engeli aşmaktadır... Teknik, insanı teknik bir hayvana, tekniğin kölelerinin ‘Kralı’na indirgemektedir. İnsan kaprisi bu gereklilik karşısında ufalanmaktadır; teknik özerklik karşısında insan özerkliğinden söz edilemez...”¹⁶ Modern insan, evinde olsun, Metroda olsun, çarşıda olsun, AVM de olsun, yolculukta olsun kendi elleri ile yaptıkları, icatları içinde (teknoloji) olduğu için, Tanrıyı hatırlaması (Zikir) için bir ortam yoktur; O’nu unutması için her şey hazırdır. Bilim/bilgi, teknoloji, demokrasi/özgürlük ve zenginlik (ekonomi), Tanrıyı ve ahireti unutturmuştur ve umursamazlık yaratmıştır.

Liyotard’a göre, teknolojik her şeyi kullanıma “hazır” hale getirme güdüsü, Batılı insanın kendisini Tanrıya dönüştürme girişiminin bir sonucudur.¹⁷ Benzer şekilde Scheler de teknolojinin amacının, önceden mevcut amaçlar için “faydalı” makineler üretmek değil; insanın, doğaya egemen olma güdüsünü tatmin edecek mümkün her tür makinayı inşa etmek olduğunu öne sürer. Ona göre bu güdü,

¹⁴ Heidegger, Tekniğe Yönelik Soru, s. 88.

¹⁵ Direk, Zeynep. ” Derrida ’nın Düşüncesinin Fenomenolojik Sınırları” Çağdaş Fransız Düşüncesi. Der: Z.Direk,R.Güremen. İst. 2013. s. 154.

¹⁶ Ellul,J. Teknoloji Toplumu. Çev: M.Ceylan. İst.2003. s 144, 145,146.

¹⁷ Zimmerman, Michael E. *Heidegger: Moderniteyle Hesaplaşma(Teknoloji, Politika, Sanat)*. Cev: H. Aslan. İst.2011. 236.

faydacı terimlerle anlaşılabilir; aksine, son tahlilde bu güdü amaçsızdır.¹⁸ Heidegger de modern *homo economicus*'un kârı maksimize etmek için her şeyi (teknoloji ile) kontrol etme tutkusunu, tanrıların göçüp gittiği bir dünyada (bundan dolayı doğan) endişeyi/kaygıyı ortadan kaldıracak umutsuz bir girişim olarak görür.¹⁹

Eliot, “*Gök Gürültüsünün Dediği*” başlıklı şiirinde “*Çorak Ülke*”yi veya Nietzsche'nin “*Çöl Büyüyor*” dediği şeyle kastettiğini kendi metaforları ile şöyle niteliyor:

*“Burası susuz, çıplak, kayalık
Kaya ve susuzluk ve kumlu yol
Yol döne döne çıkıyor dağlar arasından
Dağlar kayalık, yok nasipleri sudan
Olsaydı su, mutlaka dururduk, içerdik
Kayalar arasında insan duramaz da, düşünemez de
Ter kuru, ayaklar kumun içinde
Ah su olsaydı şu kayalıkta
Ölü dağın çürük dişli ağı ki tüküremez
Burada insan dikilemez, yatamaz, oturamaz
Sessizlik bile yok bu dağlarda
Ama huysuz, kızıl suratlar var, alay eden, hırlayan
Çatlak balçık duvarlı evlerin kapılarından”²⁰*

.....

III

Mevzuya Kur'an açısından bakacak olursak, zaman ve yukardaki düşünürlerin vurguladıkları tarihsel periyottan bağımsız olarak, Antropolojik veya Psikolojik olarak insanın temel eğilimi ve çoğunlukla tercih ettiği “Dünya hayatı”, eğer Allah ve Ahiret hesaba katılmadan/ bunlara inanılmadan yaşandığı takdirde, metafizik ve etik(dini-teolojik) bir değerlendirme ile “çoklukla öğrenerek oyalanma”(102/1) veya “bir oyun, eğlence, süs, öğrenme, çok çocuk ve mal edinme yarışından ibarettir: “Kadınlara, oğullara, stoklanmış altın ve gümüşe, yağız atlara, sağmal hayvanlara, verimli ekinlere karşı şiddetli şehvet beslemek insanlara hoşlandırıldı.”(3/14). Bunu bir metaforla anlatmak gerekirse şöyle: Bir yağmurun sebep olduğu verimli ürün, çiftçilerin hoşuna gider; sonra bu ürün kurumaya yüz tutar ve sonunda da sararır; en sonunda çer-çöp, saman olur biter... Dünya hayatı bir aldaniş aracından başka bir şey değildir.”(57/20) Bu dünya hayatına dalan ve bu hayatla ayartılıp bundan memnun olan insanlar, Allah'ı(9/67) ve Ahireti(7/51) unuturlar. “Şeytan onları

¹⁸ Zimmerman, a.g.e., 72.

¹⁹ Zimmerman, a.g.e., 64.

²⁰ Eliot, *Çorak Ülke*, 40.

hakimiyeti altına alarak kendilerine Allah'ı anmayı unutturmuştur. Onlar, şeytanın taraftarlarıdır.”(58/19) “Bunlar, Allah'ı unuttukları için, Allah'ın da kendilerine kendilerini unutturduğu kişilerdir”(59/19) “Onların yaptıkları, ıssız bir çöldeki serap gibidir; susamış kişi onu su sanır; yanına vardığında da hiçbir şey bulamaz... Diğer bir benzetme ile onların hali, derin bir denizdeki karanlıklar gibidir: fırtınalı büyük dalgalar, yukarda kara bulutlar, karanlık üstüne karanlık. İnsan karanlıkta neredeyse elini göremez. İşte böyle, kime Allah bir nur(hidayet, ışık) vermezse, onun bir ışığı yoktur.”(24/39-40) “Onların boyunlarına demir halkalar geçirdik; o halkalar, çenelerine dayanmıştır. Bu sebeple kafaları yukarıya kalkıktır. Biz onların önlerine bir set, arkalarına da bir set çekip gözlerini perdeledik. Artık görmezler. Onları uyarsan da uyarman da birdir; inanmazlar.”(36/8-10) Çünkü onların kalp (gönül/vicdan) gözleri kördür(22/46), hastadır(2/10), paslanmıştır(83/14), katılmış hatta taşlaşmıştır(2/74). Oysa dinin amacı, 1- dünyayı-hayatı insan için anlamlı hale getirmek(Tevhit- Ahiret); 2- bu hayattaki acıları, zararları(zulmü) –kabul etmek ile birlikte- azaltmaya çalışmaktır(adalet ve merhamet). Bir “ anestezi” olan mistik hareketlerin acıyı yok sayma veya inkar etme teşebbüslerine rağmen.

Sonuç olarak, “Allah'ın rahmetinden umut kesilmez.”(39/53) Ancak, insanlığın da Allah'ın rahmetini celp edecek bir çabanın/talebin peşinde olması gerekir. Soru sorma ve hayrete yönelerek “Nereden geliyorsun?(86/5)”, “Nereye gidiyorsun?(81/26)” ve “Burada/Dünyada ne arıyorsun/ne işin var?(75/36)” sorularının cevabını düşünmesi gerekir. Tanrı, kendini yardıma çağıranlara cevap vermeye her an hazırdır(40/60). Beleş (bi-la şey'=karşılıksız), bedava(bî da'va=davasız) kurtuluş yoktur. İnsanlık, Allah'a iltifat etmediği müddetçe, dünyamız çölleşmeye (sekülerleşme) devam edecek ve belki de insanlık kendi Kıyametini(adalet ve ekolojik dengenin bozulması) hazırlayacaktır. Tanrı, ayetleri ile “ibret alacaklara” yeterince kendini gösterdiği için, insanlık nankörlük (Kafirlik) ettiği takdirde, kendini gözümüze sokmayacak ve tersine yukardaki sözlü ayetlerde ifade edildiği gibi, kıskançlıkla geri çekecektir. Çünkü Kur'an'a göre “Herkes, kendi yaptıklarının rehinidir”(74/38) ve “insanların başına gelen musibetler, kendi ellerinin yaptıklarının sonucudur.”(4/62)